

A History of Muslim Philosophy with Short Accounts of Other Disciplines and the Modern Renaissance in Muslim Lands, Edited and Introduced by M. M. Sharif, Cild I., Wiesbaden 1963.

Pakistan Eğitim Bakanlığının direktifi ile kurulan sekiz kişilik bir komitenin 1959 yılında başlayan çalışmaları ile girişilen "Bütün detayları ile bir İslâm Felsefesi hazırlama" işi gerçekleşmiş ve ismini verdiğimiz eserin birinci cildi 1963 sonlarında basılmıştır. Lahore'daki İslâmî Kültür Enstitüsü Müdürü M. M. Sharif'in editörlüğünü yaptığı ilk cild üç kitap, otuz dokuz fasıl ve 787 sahifeden mürekkeptir. M. M. Sharif, "Giriş"te kültür ve medeniyet mefhumları ile bunların yükselme, duraklama ve gerilemeleri konularını birçok filozof ve düşünürün görüşlerini de zikrederek incelemekte ve sonunda elimizdeki eserin bütünüyle bir planını sunmaktadır. Gayelerinin bütünü ile bir İslâm kültür tarihi değil, İslâm düşüncesinin sadece bir cephesi olan İslâm Felsefesi olduğunu belirtmektedir (s.12).

Birinci Kitap'ta "İslâm Öncesi Felsefi Tefekkür" genel başlığı altında, "İslâm Öncesi Hind Tefekkürü" (C. A. Q adir), "İslâm Öncesi Çin Tefekkürü" (Howard F. Didsbury), "İslâm Öncesi İran Tefekkürü" (Alessandro Bausani), "Grek Tefekkürü" (M. M. Sharif), "İskenderiye-Süryânî Tefekkürü" (C. A. Q adir) ve "İslâm Öncesi Arap Tefekkürü" (Shaikh İnayattullah) konuları incelenmekte, her bölümden sonra bibliyografya verilmektedir.

İkinci Kitap'ta "İslâm'ın Zuhuru, Kur'an'ın Temel Öğretileri" başlığı altında sırasıyla M. M. Sharif, B. A. Dar ve Abul Ala Maududi tarafından Kur'an-ı Kerim'deki "Felsefi", "Ah-lâkî", "İktisadî ve Siyasi" öğretiler incelenmektedir.

İlk iki kitapta incelenen konularla, İslâm Felsefesinin kaynağının sadece Müslümanlığın doğduğu ve gelişip yayıldığı bölgelerdeki önceki kültür ve tefekkür sistemlerinin değil aynı zamanda Kur'an-ı Kerimi kaynak olarak benimsediği gösterilmiştir.

Üçüncü Kitap "İlk Yüzyıllar" başlığını taşımakta ve bu deyim "Hicrî birinci/Milâdî yedinci yüzyıldan Bağdad'ın Moğollar tarafından zabtına kadar" olan zamanı içine almaktadır. Beş bölüm halinde şu konular ele alınmaktadır:

Birinci Bölüm: Kelâmî Felsefe Hareketi.

Mu'tezile (Mir Valiuddin), Eş'ariye (M. Abdul Hye), Tahâviye (A. K. M. Ayyub Ali), Maturidiye (A. K. M. Ayyub Ali), Zâhiriye (Omar A. Farrukh), İhvan as-Safâ (Omar A. Farrukh).

İkinci Bölüm: Sûfiler.

İlk Sûfiler-Doktrin (M. Hamiduddin), Al-Hallac'dan önce Sûfiler (B. A. Dar), Al-Hallac (Louis Massignon), Abdulkadir Cilânî ve Şihâbeddin Sühreverdî (B. A. Dar), Şihâbeddin Sühreverdî el-Maktûl (Seyyed Hossein Nasr), İbnî Arabî (A. E. Afifi).

Üçüncü Bölüm: Filozoflar.

Al-Kindî (Ahmed Fuad el-İhvânî), Muhammed b. Zekeriya er-Râzî (Abdurrahman Bedevî), Al-Farabî (İbrahim Madkour), Miskaveyh (Abdurrahman Bedevî), İbnî Sina (Fazlur Rahman), İbnî Bâcce (Muhammed Sagîr Hasen el-Ma'sûmî), İbn Tufeyl (Bakhtyar Husain Siddiki) İbnî Rüşd (Ahmed Fuad el-İhvânî), Nasîreddin Tûsî (B. H. Siddiki).

Dördüncü Bölüm: Orta Yolcular.

Gazzâli-Metafizik (M. Saeed Sheikh), Gazzâli-Tasavvuf (M. S. Sheikh), Gazzâli-Ahlâk (Abdul Khaliq), Fahreddin Râzî (H. Nasr).

Beşinci Bölüm: Siyasî Düşünürler.

İslâmiyetin İlk Devirlerinde Siyasî Düşünce (Abul Ala Maudodi), Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (A. A. Maudodi), Farabî (Muhammed Sagîr Hasan el-Ma'sûmî), Mâverdi (Muhammed Qamaruddin Khan), Şi'ilerin Siyasî Nazariyesi (Abid Ali Abid), Nizamülmülk Tûsî (Rukneddin Hassan). Gazzâli (Leonard Binder).

Yukarıda sadece genel başlıkları ile muhtevasını belirttiğimiz eserin bu birinci cildi 787 sahife tutmaktadır. Tamamının sekiz kitap tutacağı ve birinci cildde sadece ilk üç kitab'ın yayınlandığı düşünülecek olursa eser tamamlandığı sırada, editörünün ifade ettiği gibi yalnız İngilizce'de değil bütün dünyada bu sahada mevcut büyük bir boşluğu dolduracaktır. Eserin plânı o kadar iyi hazırlanmış ve yazılacak "madde"ler öyle ayarlanmıştır ki, yazarlar ayrı ayrı kişiler oldukları halde eser insicamlı bir manzara arz etmektedir.

Her konunun sonunda o konu ile ilgili bibliyografya verilmektedir. Bibliyografya'nın incelenmesinden daima ana kaynaklara gidildiği, ikinci elden veya dereceden kitaplara itibar edilmediği görülmektedir. Bu hususa en güzel misali 259-274. üncü sayfeler arasında yer alan "Maturidilik" bölümünde bulmaktayız. Bilindiği gibi Ebû Mansûr el-Maturidî'nin belli başlı iki eseri Kitâbu't-Tevhid ile Kitâbu Te'vilati'l-Kur'ân veya Te'vilâti Ehli's-Sunne, hâlen neşredilmemiş olarak durmaktadır. İkincisinin gerek İstanbul gerek diğer ilim merkezlerindeki kütüphanelerde müteaddit nüshası bulunmakla beraber birinci kitabın tek nüshası Cambridge kütüphanesinde mevcuttur. Böyle olduğu halde, bugüne kadar Ebû Mansûr el-Mâuridî hakkında yazılan bütün eser ve makalelerde bu iki kitabın ismine rastlanılmaz. "Maturidilik" bölümünün yazarı A. Ali bu sahada istisna teşkil ederek güzel bir örnek vermiş. "Maturidî'nin Hayatı ve Eserleri" "Metodu", "Mu'tezileyi Tenkidi", "Maturidî'nin Sistemi" adı altında incelemiştir. Eserin tamamlanması ilim edebiyatı için büyük kazanç olacaktır.

Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY